

maj 2023. godine

AUTOR:

dr. sc. Nikola Brzica

Predsjednik Udruge George C. Marshall
Hrvatska

UVOD U HIBRIDNO RATOVANJE

PROBLEM

Suvremena manifestacija hibridnog ratovanja neosporno predstavlja veliki izazov državama i savezima koji su zadržali tradicionalno vojno i sigurnosno razmišljanje. U njoj, kombinacijom konvencionalnih i nekonvencionalnih metoda i uz primjenu vojne, gospodarske, diplomatske i informacijske sile, agresivni i destabilizirajući akteri pokušavaju ostvarivati vlastite strateške ciljeve na štetu drugih. Temeljem najnovijih iskustava i razvoja situacije u Ukrajini, Jemenu, Iraku, i Siriji, pa čak i na istoku i jugoistoku Europe gdje i danas traju ratovi i sukobi koji bi se mogli okarakterizirati kao hibridni, evidentno hibridni rat i dalje evoluiraju. Pojave novih elemenata, kao što su primjerice manipulacije demokratskim procesima, stvaraju nove izazove i dodatno usložnjavaju sigurnosne kalkulacije. Ovakva manifestacija rata jest komplicirajući čimbenik za sigurnosno i obrambeno planiranje u 21. stoljeću, a implikacije hibridnog modela su značajne.

Zapadne zemlje, posebice zemlje članice NATO saveza, moraju se biti spremne u budućnosti suprotstaviti hibridnim i sličnim prijetnjama. Kako bi se moglo učinkovi-

to suprotstaviti ovom obliku ratovanja, ovoj problematici je potrebno pristupiti na sustavan, sveobuhvatan i interdisciplinarni način.

KLJUČNE PREPORUKE

Sigurnosna arhitektura države ili saveza država svakako može i mora se prilagoditi specifičnostima hibridnog ratovanja. Nadalje, države i savezi država ne smiju zapostaviti kontinuiranost razvoja novih sigurnosnih ugroza, danas hibridnih a sutra nekih drugih, i moraju usmjeriti napore u praćenje, analiziranje, predviđanje i reagiranje na iste.

Iz toga proizlazi da je na samom početku potrebno **razviti i uspostaviti učinkovite regulativne i operativne okvire za detekciju, analizu i suprotstavljanje svim oblicima hibridnih ugroza**. Takvi mehanizmi omogućuju razumijevanje i vrednovanje sigurnosnog konteksta kao i detekciju ranije viđenih, ali i novih ili drugačijih manifestacija hibridnog ratovanja, i kao minimum moraju biti u mogućnosti odgovarati na sljedeće izazove:

Ovaj projekat finansira Ambasada SAD u Podgorici. Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koje su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Stejt dipartmenta/Vlade SAD.

Prepoznati pojavu nedržavnih aktera kao provoditelja asimetričnih taktika koje štetno utječu na stabilnost i sigurnost.

Obrana nacionalnog kibernetičkog prostora, gdje pritom se misli na niskotehnološke napade poput distribuiranog uskraćivanja usluga (engl. DDOS - Distributed Denial of Service), ali i sofisticirane, napredne i ustrajne napade (engl. APT - Advanced Persistent Threats).

Razvijanje sposobnost detekcije i suprotstavljanja zlonamjernim informacijskim operacijama, koje imaju za cilj utjecati, ometati, korumpirati ili uzurpirati odlučivanja protivnika i potencijalnih protivnika uz zaštitu vlastitih informacijskih sposobnosti.

Smanjenje prostora za moguću političku subverziju u obliku zarobljavanja političkih elita (engl. - Elite Capture) radi ostvarivanja prikrivenog političkog i gospodarskog utjecaja.

Vladavina prava, izgradnja demokratskih institucija i jačanje otpornosti (engl. - resilience) su najučinkovitije mjere za obranu od političke subverzije.

Negativni akteri mogu koristiti širok raspon tehnika kako bi utjecali na ishod izbora. Od informacijskih operacija putem medija i društvenih mreža do osiguravanja nezakonitih financijskih sredstava i druge vrste potpore za političke stranke kako bi se utjecalo na ishod izbora u smjeru koji favorizira svoje političke interese. **Veća transparentnost, poštivanje vladavine prava i uspostava učinkovitih mjera za nadzor provođenja relevantnih zakona su ključni napori za smanjenje mogućnosti manipulacije izbornih procesa.**

UVOD U HIBRIDNI RAT

Period od završetka Hladnog rata okarakteriziran je pojavom različitih nekonvencionalnih oblika ratovanja, uključujući asimetriju, terorizam, kibernetičke napade, i slično. Brzina kojom se razvijaju novi oblici ratovanja nameće potrebu za stalnim praćenjem i kontinuiranom prilagodbom suvremenih sigurnosnih sustava zaduženih za obranu i zaštitu.¹ U skladu s gore navedenim, globalne sigurnosne promjene potaknule su značajne pomake u izučavanju novih sigurnosnih ugroza. U ovakvom stalno mijenjajućem okruženju, države, savezi država i ostali sigurnosni akteri su suočeni sa složenom sigurnosnom situacijom koju karakterizira neizvjesnost, velika brzina promjena i nepredvidljivost ugroza, te se zbog toga pokreću procesi prilagođavanja sigurnosno-obrambene arhitekture na globalnoj i nacionalnim razinama.

Iako većina zapadnoeuropskih država nije pod rizikom od neposredne konvencionalne vojne prijetnje, ipak

posvećuju značajne ljudske, materijalne i strukturalne resurse na obvezu stalnog praćenja novih oblika ratovanja. Naime, unatoč trendovima globalizacije i eu-ropeizacije, još uvijek postoji mogućnost pojave novih nekonvencionalnih sigurnosnih ugroza i širenja nestabilnosti u europskom okružju, i to primarno iz razloga jer je sigurnost Europe u osnovi uvjetovana regionalnim i globalnim sigurnosnim okružjem.

Aktivnosti Rusije vezane uz oružane sukobe na teritoriju Ukrajine u razdoblju 2013. i 2014. godine izazvale su u međunarodnoj zajednici oštre reakcije, i nametnule potrebu za izučavanjem takozvanog hibridnog ratovanja.² Ta koncepcija hibridnog ratovanja, koji se temelji na zavaravanju i istovremenom izbjegavanju klasične objave rata, obuhvaća istovremenu primjenu širokog spektra konvencionalnih i nekonvencionalnih oblika djelovanja s ciljem dostizanja vlastitog strateškog cilja.³ Vojna doktrina zapadnih zemalja, te njihovog najmoćnijeg političkog i vojnog saveza, NATO-a, je tradicionalno nastojala definirati samo dvije vrste ratova – konvencionalni i nekonvencionalni.⁴ Međutim, stalno evolvirajuće manifestacije suvremenih sukoba predstavljaju intelektualni i sigurnosno analitički izazov koji će zasigurno zaokupljati pažnju sigurnosnih struktura, akademske zajednice i vojnih teoretičara i u budućnosti.⁵

DEFINICIJA I GENEZA HIBRIDNOG RATA

Za početak, bitno je istaknuti činjenicu da hibridno ratovanje ni u teoriji ne predstavlja novi i nepoznati pojam. Literatura koja se bavi proučavanjem hibridnog ratovanja velikim je dijelom iz perioda prije rata Rusije i Ukrajine. Pojam „Hybrid Warfare“ prvi puta se pojavljuje 2007. godine kao dio američke vojne terminologije Marinskog korpusa.⁶ Koncept hibridnog ratovanja je izveden iz povijesnih analiza i referenci koji se odnose na namjerno miješanje i zamagljivanje ratovanja.⁷ Termin je zatim prihvaćen u vojnoj doktrini Oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država, a danas ga vodeći vojni teoretičari koriste kako bi opisali razvijajući karakter ratova. NATO definira hibridno ratovanje kao neklasični vojni pristup koji uključuje aktivno sudjelovanje specijalnih snaga, korištenje informacijskih tehnologija u svrhu provedbe psiholoških i informacijskih operacija i zastrašivanja te uporabe nevojnih elemenata s ciljem širenja nesigurnosti i stvaranja unilateralne prednosti okupacijom ili aneksijom određenog područja. Prema Hoffmanu, hibridni akter je svaki protivnik koji u ratu istovremeno i unutar istog bojnog polja koristi konvencionalnu i nekonvencionalnu taktiku, terorizam i kriminalne radnje s ciljem dostizanja vlastitih političkih ciljeva.

Gledajući tako kroz povijest mnogi ratovi su u većoj ili manjoj mjeri sadržavali neke od čimbenika hibridnog rata – onakvog kako ga definiramo danas. Međutim, rat

koji se zbog svoje geografske blizine euroatlantskom prostoru ali i zbog mogućih implikacija za globalnu sigurnosnu arhitekturu nalazi u središtu pažnje Europske Unije i NATO saveza u trenutku pisanja ovog rada, a tu se svakako misli na rat Rusije i Ukrajine, zajedno s činjenicom da se suvremeni svijet temelji na ubrzanom tehnološkom napretku koji je značajno promijenio tradicionalne okvire ratovanja, unio je nove elemente u problematiku ratovanja. Stoga je unatoč činjenici da najnovija literatura hibridni rat poistovjećuje s takozvanom ruskom „novom generacijom ratovanja“ i primjenjivi hibridnog modela na treću stranu (u ovom slučaju Ukrajinu, nečlanicu Saveza) jasno da su implikacije ovog specifičnog rata puno šire, te da mogu imati značajan utjecaj na stabilnost cjelokupne euroatlantske zone.⁸

U članku “Vrijednost znanosti je u predviđanju: Novi izazovi zahtijevaju ponovno promišljanje oblika i metoda provedbe borbenih operacija”⁹, aktualni Načelnik Glavnog stožera Vojske Ruske Federacije, Valerije Vasiljevič Gerasimov je napisao “Rat i mir postaje teško razlikovati. Metode ratovanja su se promijenile, i sada uključuju široku upotrebu političkih, ekonomskih, informacijskih, humanitarnih i drugih nevojnih mjera. Sve ovo može se dodatno poduprijeti s izazivanjem i motiviranjem lokalnog stanovništva na rat, a koje postaje bitan element moći, a sve to uz uporabu prikrivenih oružanih snaga”.¹⁰

Međutim, kao što je već rečeno, aktivnosti Rusije u Ukrajini koje predstavljaju samo dio cjelokupne ruske vanjskopolitičke strategije inicirale su ponovno preispitivanje sposobnosti zemalja i saveza da se suprotstave novim oblicima ratovanja i drugim ugrozama međunarodnoj sigurnosti. I iako neki teoretičari, kao što je i Phillip Karber, izbjegavaju koristiti pojam «hibridno ratovanje» pri opisivanju ruskih napora u Ukrajini, jer smatraju da se hibridno ratovanje odnosi na samo mali dio cjelokupnih ruskih napora. Međutim, većina recentne literature koja se bavi ovim područjem ipak hibridno ratovanje u velikoj mjeri poistovjećuje s ratom Rusije i Ukrajine, pogotovo onaj dio koji je prethodio konvencionalnoj invaziji u veljači 2022. godine.

Imajući na umu da je krajnji cilj Rusije ponovno stjecanje statusa „centra moći“, sposobna za nametanje svoje volje susjednim zemljama za koje smatra da se nalaze u njezinom području utjecaja, te pritom oslabljivanje NATO saveza i Europske unije, jasno je da ruska vanjska politika prema pojedinim NATO članicama, poglavito na Baltiku ali i u Istočnoj i Jugoistočnoj Europi potencijalno

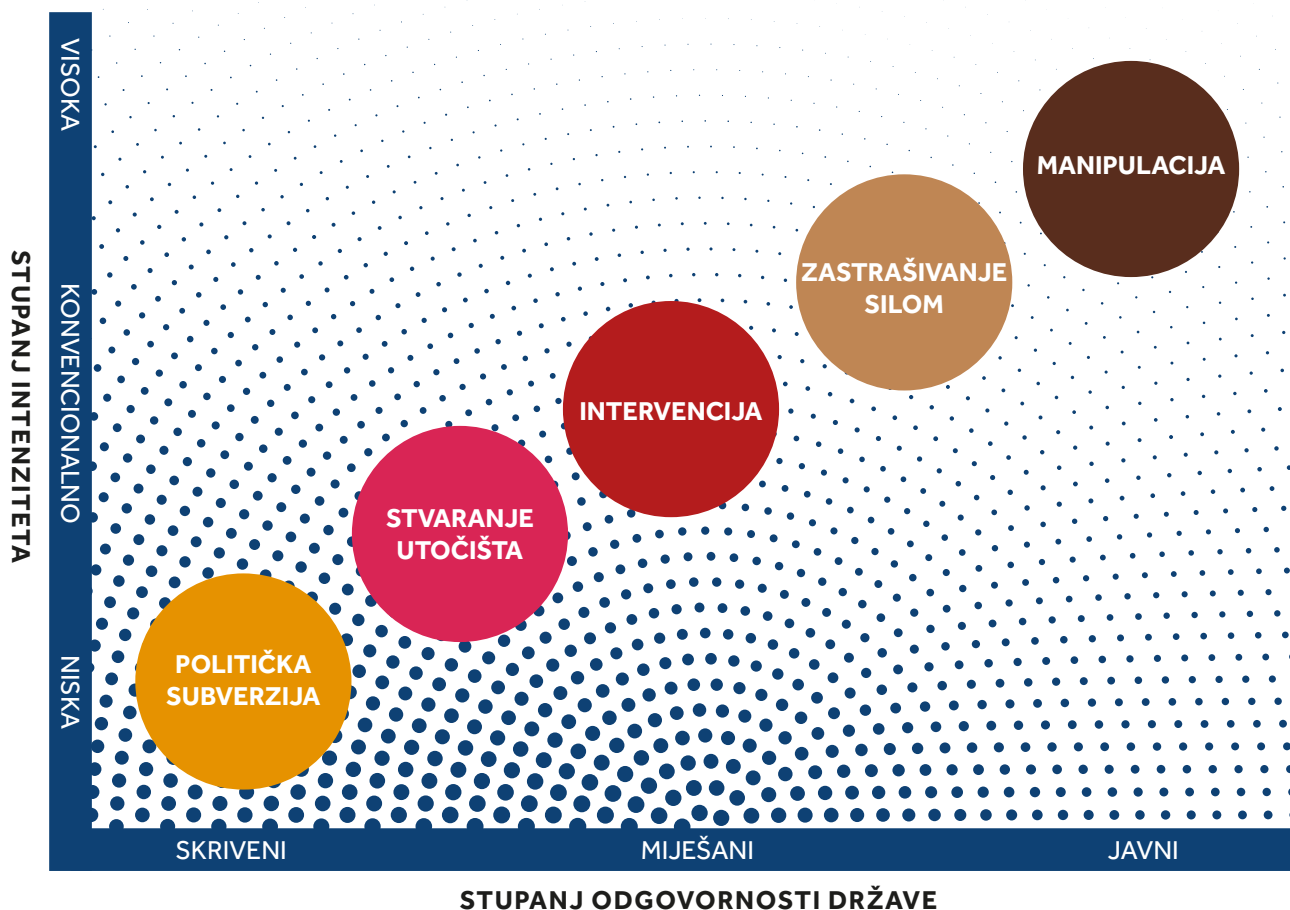
agresivnija i opasnija nego što se dosad smatralo.¹¹ Iz toga je očito da se NATO odjednom našao u poziciji da intenzivno mora razmatrati političke i sigurnosne implikacije mogućeg ruskog hibridnog djelovanja. U svijetlu tih implikacija, o ovoj tematici razgovaralo se tijekom summita u Walesu 2014. godine, a Vojno vijeće NATO saveza pokrenulo je tijekom 2014. godine opsežne aktivnosti odbora, pododbora i radnih skupina čija je zadaća bila raščlamba ruskog hibridnog modela. Konačni rezultat ovih napora trebao bi ojačati koncept kolektivne obrane i razvoja NATO sustava za odgovor na krize.¹² U 2015. godini je razvoj sposobnosti NATO saveza za suprotstavljanje hibridnom modelu postao prioritet NATO Saveza, a aktivnosti su nastavljene i 2016. godine, tijekom koje su predsjednik Europskog Vijeća Donald Tusk, predsjednik Europske Komisije Jean-Claude Juncker i glavni tajnik NATO saveza Jens Stoltenberg potpisali zajedničku deklaraciju koja je, između ostalog, navela potrebu za pojačanom suradnjom u području suprotstavljanja hibridnom ratovanju.¹³

Globalizacija i kompleksnost geostrateškog okružja koji su posljedica tehnološkog napretka omogućili su hibridnom protivniku primjenu sofisticiranih oblika asimetrije s ciljem usložnjavanja procesa donošenja odluke suprotnoj strani

Gledajući na hibridno ratovanje u strateškom okviru, može se tvrditi da ono ne predstavlja novi oblik ratovanja, no ono što se u suvremeno doba značajno promijenilo jesu široke mogućnosti njegove primjene. Globalizacija i kompleksnost geostrateškog okružja koji su posljedica tehnološkog napretka omogućili su hibridnom protivniku primjenu sofisticiranih oblika asimetrije, a s ciljem usložnjavanja procesa donošenja odluke su-

protnoj strani (nejasna odgovornost, otežana identifikacija aktera i njihovih stvarnih ciljeva, itd.). Ovaj učinak je još u suvremenom svijetu dodatno pojačan pritiscima javnosti i medija.

Imajući na umu da je po ocjeni mnogih analitičara upravo Rusija vodeća u svijetu u primjeni kolektivnih nenasilnih aktivnosti s ciljem dostizanja vlastitih geopolitičkih i strateških ciljeva¹⁴, a što je vidljivo i u ratu s Ukrajinom ali i u ranijim primjerima primjene ove taktike u Siriji i u svrhu očuvanja ruske energetske dominacije (a samim time i ruskog političkog utjecaja) nad Središnjom Europom, te da ovaj oblik ratovanja dominira nad konvencionalnim ratom, ta činjenica nameće potrebu detaljnijeg izučavanja hibridnog ratovanja - koje je do sada bilo opisivano kao skup svih poznatih oblika ratovanja.¹⁵ Ovaj oblik djelovanja rasteže postojeće okvire na već teorijski razrađenu provedbu tradicionalnih diplomatskih, gospodarskih, informacijskih i kibernetičkih operacija.

Izvor: Phillip A. Karber, "Russian Style Hybrid Warfare"¹⁶

ELEMENTI I ČIMBENICI SUVREMENOG HIBRIDNOG RATA U ODNOSU NA KONVENCIONALNI RAT

Kroz povijest su se mnogi teoretičari bavili izučavanjem rata kao društvenog fenomena, i iz toga je proizašlo nebrojeno mnogo definicija koje su na razumljiv način pokušale obuhvatiti sve aspekte rata kao kontinuirano prisutnog čimbenika ljudske civilizacije. Filozofija zajedno sa psihologijom i poviješću daje neke od najboljih odgovora, ali istovremeno postavlja nebrojena pitanja.

Svaka od navedenih perspektiva i definicija rata ima svoje prednosti i nedostatke, no uzimajući u obzir vremenski period u kojem su nastale vidljivo je da većina odražava specifičnosti toga perioda. Isto tako, definicija rata koju zastupa ili preferira pojedinac vrlo često sadrži i njegove šire političke stavove. Pa su tako neke od tih definicija rjeđe, a neke češće citirane u znanstvenim i istraživačkim radovima zbog postojanja određene ra-

zine subjektivnosti izazvane specifičnostima vremenskog perioda. Definirati rat na način da definicija bude dovoljno široka da ju je moguće primijeniti na sve dosadašnje ratove i da obuhvati sve aspekte rata, a opet dovoljno uska da bude precizna - nije jednostavno.

Ako govorimo o hibridnom ratovanju kao nastojanju jedne strane da korištenjem hibridnog oblika ratovanja prvenstveno ostvari svoje političke ciljeve izvan teritorija vlastite države, onda zaključujemo da se politička dimenzija hibridnog ratovanja manifestira kroz vanjsku politiku te države – pa je u ovom kontekstu izučavanja hibridnog ratovanja prikladno o vanjskoj politici neke države govoriti kao o „hibridnoj politici“.

Hibridna politika je ciljana kompleksna uporaba političke, diplomatske, ekonomske (uključujući financijske, energetske, i vojno-tehničke aspekte) razmjene, kao i informacijska propaganda i druge nekonvencionalne (asimetrične) mjere jedne države (ili saveza više država) s ciljem potkopavanja unutarnje i vanjske politike druge države, i to uz pomoć širokog raspona prikrivenih metoda i mehanizama potkupljivanja, zastrašivanja i ucjenji-

vanja vodstva političkih i gospodarskih elita, političkih stranaka i društvenih skupina, kao i cjelokupne populacije te države. Hibridna politika provodi se tijekom svih faza hibridnog rata, a započinje u pripremnoj fazi hibridnog rata.¹⁷

Hibridno ratovanje, ili kako ga Rusi nazivaju „ratovanje nove generacije“, temelji se na ideji Sun Tzua da se vrhunska vještina sastoji od slamanja protivnikovog otpora bez borbe.¹⁸

Upravo na tim temeljima započeli su Rusi rat u Ukrajini 2014. godine. Nakon što su blokirali ukrajinske snage u njihovim vojnim bazama na Krimu, Rusi su započeli s provedbom niza „neborbenih“ aktivnosti, poput psiholoških operacija, intimidacije, podmićivanja i internet-ske i medijske propagande.¹⁹ Cilj je bio umanjiti otpor i izbjeći ili barem minimalizirati upotrebu oružane sile, što im je i uspjelo, i to upravo kroz operacionalizaciju strateškog komuniciranja i korištenje političkih, psiholoških i informacijskih strategija.²⁰ Treba napomenuti da hibridno ratovanje ne predstavlja strategiju sile (engl. brute force strategy), već je po svojim karakteristikama bliže strategiji prisile (engl. strategy of coercion) koja ima za cilj manipulirati protivnikovim načinom razmišljanja, utjecati na njegov proces donošenja odluka uz minimalnu upotrebu sile, a intenzivniju upotrebu nevojnih

metoda koje imaju strateški utjecaj.²¹

Takvo hibridno ratovanje se može prepoznati po sljedećim elementima²²:

- Ideologija je katalizator sukoba
- Informacijskim operacijama utječe se na stavove i volju ciljane publike
- Političkom subverzijom se destabilizira protivnika
- Postoji imperativ zamagljivanja ratnog stanja i odgovornosti
- Prisutna asimetrija u sposobnostima koju hibridni akter učinkovito eksploatira
- Hibridni akter značajno se oslanja na nekonvencionalne operacije
- Vojna intervencija je značajna poluga moći
- Stvaranjem utočišta i potporom proxy snagama kreiraju se povoljne okolnosti
- Eksploatacijom lokalnog stanovništva daje legitimitet sukobu.

Mnogi promatrači smatraju da i sam general Gerasimov u ranije spomenutom članku iznosi temelje hibridnog ratovanja koje će se kasnije primjeniti u agresiji na Ukrajinu. Analizom Arapskog proljeća i NATO intervencije u Libiji, ukazuje na generalne trendove zapadnih zemalja i strategije Sjedinjenih Američkih Država nakon Zaljevskog rata u sljedećoj tablici:

TABLICA 1 GERASIMOVA STRATEGIJA

- TEMELJNE RAZLIKE IZMEĐU KONVENCIONALNOG VOJNOG RATA I HIBRIDNOG RATA

TRADICIONALNE VOJNE METODE	NOVE VOJNE METODE
Vojna operacija počinje nakon strateškog razmjешtanja snaga (objave rata)	Vojnu operaciju pokreću grupe snaga za vrijeme razdoblja mira (uopće nema klasične objave rata)
Frontalni sudari velikih postrojbi koje se uglavnom sastoje od zemaljskih snaga	Sudari visoko manevarskih interspecifičnih borbenih skupina bez stvarnog kontakta
Poražavanje snaga, paljbene moći, preuzimanje nadzora nad dijelom teritorija i granica s ciljem ostvarivanja teritorijalnog nadzora	Uništavanje protivničke vojne i ekonomske moći pomoću kratkotrajnih visokopreciznih udara na stratešku vojnu i civilnu infrastrukturu
Uništavanje ekonomske moći i pripajanje teritorija borbene operacije na zemlji, moru i u zraku	Masivna upotreba oružja visoke preciznosti i specijalnih operacija, robotike, i oružja koja koriste nove fizikalne principe – lasera, kratkovalne radijacije i sl.
Upravljanje snagama kroz postojanje stroge vojne hijerarhije	Korištenje naoružanih civila (4 civila na jednog vojnika)
	Simultani udari na protivničke postrojbe i infrastrukturu na cjelokupnom teritoriju
	Simultane bitke na zemlju, moru, u zraku i u informacijskom prostoru
	Korištenje asimetričnih i neizravnih metoda
	Upravljanje snagama u unificiranoj informacijskoj sferi

Izvor: izradio autor²³

Međutim, od inicijalnog ruskog napada na Ukrajinu 2014. godine, hibridno ratovanje se pojavilo i na drugim bojištima diljem svijeta, te se i sama manifestacija ruskog hibridnog rata u Ukrajini također mijenjala s vremenom.

Za istaknuti su sljedeće pojavnosti u recentnim godinama:

Pojava nedržavnih aktera²⁴: S porastom nedržavnih aktera, kao što su terorističke skupine, politički pokreti, pa čak i vjerske zajednice, hibridno ratovanje razvilo se tako da uključuje asimetrične taktike poput štetnog i ponekad ilegalnog političkog djelovanja, pobune i terorizma. Nedržavni akteri također mogu iskoristiti informacijske operacije i kibernetičke napade kako bi ostvarili svoje ciljeve.

Sve veća uloga kibernetičkih operacija: Upotreba kibernetičkih operacija sve je prisutnija u hibridnom ratovanju. Kibernetički napadi se mogu koristiti za ometanje kritične infrastrukture, krađu osjetljivih informacija i širenje dezinformacija.²⁵ Korištenje botova i trolova na platformama društvenih medija je primjer kako se informacijske operacije u kibernetičkom prostoru mogu koristiti za utjecaj na javno mnijenje, pa čak i utjecati na ishod izbora.

Informacijske operacije - koje imaju za cilj utjecati, ometati, korumpirati ili uzurpirati odlučivanje ciljane skupine.²⁶

Politička subverzija²⁷ - zarobljavanje političkih elita (engl. - Elite Capture) radi ostvariva prikrivenog utjecaja u političkom sustavu i gospodarstvu.

Manipulacija izbornim procesima²⁸: Negativni akteri mogu koristiti širok raspon tehnika kako bi utjecali na ishod izbora. Od informacijskih operacija putem medija i društvenih mreža do osiguravanja nezakonitih financijskih sredstava i druge vrste potpore za političke stranke kako bi se utjecalo na ishod izbora u smjeru koji favorizira svoje političke interese.

HIBRIDNO RATOVANJE NA ZAPADNOM BALKANU

Najrecentniji i najizravniji primjer hibridnog djelovanja na Zapadnom Balkanu se svakako dogodio u Crnoj Gori. Naime, u razdoblju pripreme ulaska u NATO savez, kao i u periodu nakon, Crna Gora je bila meta hibridnog ratovanja, a stalna je zabrinutost glede kontinuiranih informacijskih operacija i drugih oblika uplitanja vanjskih aktera.²⁹

Crna Gora je 2016. doživjela pokušaj državnog udara koji su organizirale ruske obavještajne službe, oslanjajući se na logističku (i drugu) potporu pojedinih državlja-

na Republike Srbije, a čiji je cilj bio svrgnuti vladu zemlje i spriječiti njezino pristupanje NATO-u. Puč nije uspio, ali je istaknuta uporaba metoda hibridnog ratovanja od strane vanjskih aktera kako bi se utjecalo na unutarnju politiku Crne Gore. Osim pokušaja državnog udara, Crna Gora se također našla na meti dezinformacijskih i propagandnih kampanja usmjerenih na oblikovanje javnog mnijenja i destabilizaciju demokratskih institucija zemlje. Te su kampanje pripisane vanjskim akterima Rusiji i Srbiji.³⁰

U unutarnjopolitičkom planu, Srpska pravoslavna crkva (SPC) odigrala je kontroverznu ulogu u stvaranju političke nestabilnosti u Crnoj Gori, posebice u svezi s naporima zemlje na stjecanju neovisnosti od Srbije i ostvarivanju čvršćih veza sa Zapadom.³¹ Jedno od ključnih pitanja pitanje je nacionalnog identiteta Crne Gore, koje je bilo izvor sukoba između vlade i Srpske pravoslavne crkve.³² Crkva, koja ima snažne veze sa srbijanskom vladom, povijesno je promicala panslavenski identitet koji naglašava zajedničko nasljeđe Srba, Crnogoraca i drugih slavenskih naroda. Međutim, crnogorska vlada nastojala je uspostaviti poseban nacionalni identitet koji je odvojen od Srbije, s vlastitim jezikom, kulturom i tradicijom. Ta je napetost došla do vrhunca 2019. godine, kada je crnogorska vlada donijela Zakon o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, čiji je cilj reguliranje imovine i financijskih udjela Crkve. Zakon su kritizirali Crkva i njezini pristaše, koji su tvrdili da je to napad na autonomiju Crkve i kršenje vjerskih sloboda. Crkva je također imala istaknutu ulogu u prosvjedima koji su uslijedili nakon usvajanja zakona, koji su bili obilježeni nasiljem i nemirima.³³ Prema nekim promatračima, Crkva je možda bila uključena u organizaciju i mobilizaciju prosvjeda, koji su smatrani pokušajem destabilizacije vlade i potkopavanja njezina legitimiteta. Osim toga, Crkva je optužena za miješanje u politička pitanja Crne Gore u širem smislu, koristeći svoj utjecaj kako bi poduprla oporbene stranke i političare koji imaju razumijevanja za njezin cilj. Na taj način, SPC je zapravo preuzeo ulogu nedržavnog aktera koja neizravno sudjeluje u političkim procesima.

U širem kontekstu, scenarij koji se odvija između Srbije i Crne Gore je po mnogočemu usporediv sa scenarijem koji se odigrava između Rusije i Ukrajine.³⁴ Osim uloge SPC u Crnoj Gori, koja je vrlo slična ulozi Ruske pravoslavne crkve, odnosno Ukrajinske pravoslavne crkve (UPC) Moskovskog patrijarhata u Ukrajini, potencijalno najjasnija paralela između srpskih i ruskih vanjskopolitičkih hibridnih napora se vidi u takozvanom projektu "ruskom miru", odnosno "srpskom svetu".³⁵ Oboje se odnose na viziju kulturne i civilizacijske zajednice koja se temelji na zajedničkom jeziku, religiji, povijesti i vrijednostima.

Srpski koncept "srpskog sveta" uveliko je sličan "ruskom miru", ali ima eksplicitniju nacionalističku i političku dimenziju, koja se očituje u mobilizaciji stanovništva

u susjednim državama po etničkim pitanjima. Izraz "srpski svet" odnosi se na zajednicu Srba i drugih pravoslavnih kršćana koji dijele zajedničku kulturu i povijest. Kao i koncept "ruski mir", ideja "srpski svet" često se koristi za promicanje srpskog utjecaja u susjednim zemljama sa značajnim srpskim stanovništvom, poput Bosne i

Hercegovine i Crne Gore.³⁶ Međutim, "srpski svet" također ima eksplicitniju političku dimenziju i povezan je s idejom Velike Srbije koja uključuje teritorije izvan granica sadašnje srpske države.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Imajući na umu sve rečeno, ali i činjenice o naporima naprednih zapadnih zemalja koji su usmjereni k istome cilju, može se utvrditi da se sigurnosna arhitektura države ili saveza država svakako može i mora prilagoditi specifičnostima hibridnog ratovanja. Hoće li ta prilagodba uvijek biti učinjena u pravo vrijeme, i hoće li uvijek biti optimalna i učinkovita ovisi o brojnim faktorima. No, države i savezi država ne smiju zapostaviti kontinuiranost razvoja novih sigurnosnih ugroza, danas hibridnih a sutra nekih drugih, i moraju usmjeriti napore u praćenje, analiziranje, predviđanje i reagiranje na iste.

Iz toga proizlazi da je na samom početku potrebno razviti i uspostaviti učinkovite regulativne i operativne okvire za detekciju, analizu i suprotstavljanje svim oblicima hibridnih ugroza. Takvi mehanizmi omogućuju razumijevanje objektivnog sigurnosnog konteksta kao i detekciju ranije viđenih, ali i novi ili drugačiji manifestacija hibridnog ratovanja, i kao minimum moraju biti u mogućnosti odgovarati na sljedeće izazove:

Pojava nedržavnih aktera kao provoditelji asimetričnih taktika koje štetno utječu na stabilnost i sigurnost.

Kibernetički napadi - Obrana nacionalnog kibernetičkog prostora, pritom se misli na niskotehnološke napade poput distribuiranog uskraćivanja usluga (eng. DDOS - Distributed Denial of Service), ali i sofisticirane, napredne i ustrajne napade (eng. APT - Advanced Persistent Threats).

INFORMACIJSKE OPERACIJE (eng. Information/Influence operations) - Razvijanje sposobnost detekcije i suprotstavljanja zlonamjernim informacijskim operacijama, koje imaju za cilj utjecati, ometati, korrumpirati ili uzurpirati odlučivanja protivnika i potencijalnih protivnika uz zaštitu vlastitih informacijskih sposobnosti.

POLITIČKA SUBVERZIJA - Smanjenje prostora za moguću političku subverziju u obliku zarobljavanje političkih elita (eng. - Elite Capture) radi ostvarivanja prikrivenog političkog i gospodarskog utjecaja. Vladavina prava, izgradnja demokratskih institucija i jačanje otpornosti (eng. - resilience) su najučinkovitije mjere za obranu od političke subverzije.

MANIPULACIJE IZBORNIM PROCESIMA - Negativni akteri mogu koristiti širok raspon tehnika kako bi utjecali na ishod izbora. Od informacijskih operacija putem medija i društvenih mreža do osiguravanja nezakonitih financijskih sredstava i druge vrste potpore za političke stranke kako bi se utjecalo na ishod izbora u smjeru koji favorizira svoje političke interese. Veća transparentnost, poštivanje vladavine prava i uspostava učinkovitih mjera za nadzor provođenja relevantnih zakona su ključni napori za smanjenje mogućnosti manipulacije izbornih procesa.

O AUTORU

Nikola Brzica je predsjednik Udruge George C. Marshall - Hrvatska, te bivši pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske i član Vijeća za Domovinsku Sigurnost Predsjednice Republike Hrvatske. Diplomirao je na Vojnoj Akademiji Kopnene Vojske S.A.D. West Point, te magistrirao i doktorirao na Fakultetu političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu. Autor je knjige "Suvremeno Ratovanje - Asimetrični i hibridni rat u teoriji i praksi".

REFERENCE

- ¹ Hoffman, F (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia,
- ² Radkovets, Yuriy (2015b). *Today's Russia's Hybrid Policy as a Strategy for the Implementation of Its National Geopolitics*. Analytical Center Borysfen Intel. 21. listopada 2015.
Dostupno preko <http://bintel.com.ua/en/article/gibrid-politics/> Autor pristupio 30. ožujka 2023.
- ³ Hoffman, F (2009). *Hybrid vs. Compound War*. *Armed Forces Journal*. Hoffman, Frank (2009b). *Hybrid Warfare and Challenges*. *JFQ*, Issue 52.str. 34-53.
- ⁴ Hoffman, F (2014). *On Not So New Warfare: Political Warfare Vs. Hybrid Warfare*. July 28 2014. Dostupno preko <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/> Autor pristupio 12. travnja 2023.
- ⁵ Hoffman, F (2014). *On Not So New Warfare: Political Warfare Vs. Hybrid Warfare*. July 28 2014. Dostupno preko <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/> Autor pristupio 12. travnja 2023.
- ⁶ Department of the Navy (2007). *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*. Washington DC: Department of the Navy.
- ⁷ Hoffman, F (2014). *On Not So New Warfare: Political Warfare Vs. Hybrid Warfare*. July 28 2014. Dostupno preko <http://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/> Autor pristupio 12. travnja 2023.
- ⁸ Adamsky, D (2015). *Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy*. IFRI Security Studies Center. *Proliferation Papers* 54. November 2015.
- ⁹ Gerasimov, V (2013). *Vrijednost znanosti je u predviđanju: Novi izazovi zahtijevaju ponovno promišljanje oblika i metoda provedbe borbenih operacija*. *Voenno-Promyshlennyy Kurier (VPK) (Military-Industrial Courier)*.
Dostupno preko http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- ¹⁰ Gerasimov, V (2013). *Vrijednost znanosti je u predviđanju: Novi izazovi zahtijevaju ponovno promišljanje oblika i metoda provedbe borbenih operacija*. *Voenno-Promyshlennyy Kurier (VPK) (Military-Industrial Courier)*.
Dostupno preko http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- ¹¹ Bugajski, J (2016). *Eurasian Disunion – Russia's Vulnerable Flanks*. The Jamestown Foundation. Washington DC, lipanj 2016, str.
- ¹² NATO review (2014) *Deterring Hybrid Warfare: A Chance for NATO and the EU to Work Together?* www.nato.int pristupio 27. ožujka 2023.
- ¹³ Stoltenberg, J, Secretary General, 25.03.2015. *Combating Russian Hybrid Warfare – Top Priority*.
Dostupno preko www.sputniknews.com
- ¹⁴ Giles, K: *Russia's New Tools for Confronting the West*. Chatham House, ožujak 2016. Dostupno preko <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-03-21-russias-new-tools-giles.pdf>
- ¹⁵ Bartkowski, Maciej (2015). *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*. John Hopkins University. Ožujak 2015. Dostupno preko <http://advanced.jhu.edu>. Autor pristupio 12. travnja 2023.
- ¹⁶ Karber, P (2015) *Russian Style Hybrid Warfare*. McLean, VA: The Potomac Foundation
- ¹⁷ Radkovets Yuiry (2015). *Today's Russia's Hybrid Policy as a Strategy for the Implementation of its National Geopolitics*. *Governmental Courier* No. 194
- ¹⁸ Bartles, C (2016). *Getting Gerasimov Right*. *Military Review*, January – February 2016, str. 30-38.
Dostupno preko http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art009.pdf
- ¹⁹ Berzins, J (2014). *Aspen Review*. *The New Generation of Russian Warfare*. Aspen Institute Prague, 2014/3.
Dostupno preko <http://www.aspeninstitute.cz/en/article/3-2014-the-new-generation-of-russian-warfare/>
- ²⁰ Karber, P (2015). *Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War*. Johns Hopkins Applied Physics Laboratory and U.S. Army Capabilities Center ARCIC, 8. srpnja 2015.
- ²¹ Slanchev, B (2012). *Military Threats: The Costs of Coercion and the Price of Piece*. Cambridge. Cambridge University Press.
- ²² Brzica, N (2019). *Hibridno ratovanje i suvremeni sukobi*. Doktorska disertacija.
- ²³ Karber, P (2015) *Russian Style Hybrid Warfare*. McLean, VA: The Potomac Foundation
- ²⁴ Bunker, R (2015). *Proxy Actors, Psyops & Irregular Forces: The Future of Modern Warfare?*. *The Smallwars Journal*. 08. srpnja 2015.
- ²⁵ Weedon, J (2015). *Beyond Cyber War: Russia's Use of Strategic Cyber Espionage and Information Operations in Ukraine*. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallin Estonia.
Dostupno preko https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CyberWarinPerspective_Weedon_08.pdf
- ²⁶ Defence Research and Development Canada (2014). *Scientific Letter*.
Truth is the first casualty of war: A brief examination of Russian Informational Conflict during the 2014 crisis in Ukraine
- ²⁷ Karber, P (2015) *Russian Style Hybrid Warfare*. McLean, VA: The Potomac Foundation
- ²⁸ Ratsiborynska, Vira (2016). *When Hybrid Warfare Supports Ideology: Russia Today*. Research Paper. NATO Defense College, Rome. Broj 133, studeni 2016.
- ²⁹ DFC Team. (2023) *Media Monitoring of the Serbian Media Outlets On The Topic of Montenegro*. Podgorica: Atlantic Council of Montenegro.
- ³⁰ Jovanović M i DFC team, (2022). *Sjenke Ukrajine nad Crnom Gorom*. Atlantski savez Crne Gore.
- ³¹ Jovanović M and DFC team, (2023). *Threats to Democratic Processes in Montenegro: Influence Mapping*. Atlantic Council of Montenegro.
- ³² Kentera, S Editor, (2021). *Russia's Role in the Balkans: The Case of Montenegro*. Atlantic Council of Montenegro.
- ³³ Jovanović M and DFC team, (2023). *Threats to Democratic Processes in Montenegro: Influence Mapping*. Atlantic Council of Montenegro.
- ³⁴ Jovanović M i DFC team, (2022). *Sjenke Ukrajine nad Crnom Gorom*. Atlantski savez Crne Gore.
- ³⁵ Jovanović M i DFC team, (2022). *Sjenke Ukrajine nad Crnom Gorom*. Atlantski savez Crne Gore.
- ³⁶ Kentera, S Editor, (2021). *Russia's Role in the Balkans: The Case of Montenegro*. Atlantic Council of Montenegro.

DFC POLICY BRIEF

DFC Policy Brief-ovi analiziraju različite aspekte medijskog okruženja, borbu protiv dezinformacija, stranog malignog uticaja i drugih aktivnosti manipulacije informacijama, nudeći konkretne preporuke. Briefovi će biti kreirani u saradnji sa različitim stručnjacima iz zemlje i šireg regiona koji će pružiti dodatni uvid i perspektivu problematike, što će doprinijeti stvaranju i učvršćivanju mreže saradnika koja će održavati i širiti svijest o problemu. Novi broj će izlaziti na svaka 2 mjeseca u saradnji sa novim autorom. Drugo izdanje ove publikacije analizira bezbjednosne propuste korisnika prilikom kori-

šćenja interneta i društvenih mreža. Posebna pažnja je usmjerena na zamke kojima su izloženi građani u sajber prostoru, te opasnosti po njihove lične podatke. Brief teži da edukuje o efikasnim mjerama zaštite i upućuje na neophodnost snažnije informatičke osvještivosti crnogorskog društva u cjelini u sferi moderne digitalne tehnologije.

DFC Policy Brief izdaje Atlantski savez Crne Gore/Digitalni forenzički centar. Izneseni nalazi, stavovi i zaključci su stav autora i ne odražavaju nužno stav ASCG/DFC.